

УДК 7.01:75+76+745/749(045)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/88-1-28>

**Ігор ЛУЦЕНКО,**

[orcid.org/0000-0003-1608-5742](https://orcid.org/0000-0003-1608-5742)

кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри рисунку

Закарпатської академії мистецтв

(Ужгород, Україна) [Lutcenko07@gmail.com](mailto:Lutcenko07@gmail.com)

**Ігор АНДРОЩУК,**

[orcid.org/0000-0001-5490-1566](https://orcid.org/0000-0001-5490-1566)

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри технологічної та професійної освіти і декоративного мистецтва

Хмельницького національного університету

(Хмельницький, Україна) [lemen77@ukr.net](mailto:lemen77@ukr.net)

**Гліб КУНИЦЯ,**

[orcid.org/0009-0002-8440-5445](https://orcid.org/0009-0002-8440-5445)

викладач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну

Житомирського державного університету імені Івана Франка

(Житомир, Україна) [hlibkunytia@gmail.com](mailto:hlibkunytia@gmail.com)

## ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА

Сучасне мистецтво перебуває у фазі стрімких змін, спричинених трансформаціями в художніх практиках і культурному контексті. У статті висвітлено основні проблеми розвитку сучасного мистецтвознавства з акцентом на таких напрямках, як живопис, образотворче та декоративно-прикладне мистецтво. Автори зосереджуються на системних недоліках у цій сфері, аналізують вплив новітніх художніх форм, гібридизації жанрів, розвитку цифрових технологій та інституційних викликів. Крім того, окреслено перспективи подальшого розвитку зазначених напрямів. (Даміш, 2002)

Особливо наголошується на кризових аспектах традиційних методологій, які недостатньо адаптуються до аналізу сучасних явищ мистецтва. Автори обґрунтовують доцільність використання міждисциплінарних дослідницьких стратегій, що враховують соціологічні, філософські, психологічні й культурологічні аспекти художніх процесів. порушується також питання про застарілість системи мистецької освіти, слабкість інституційної підтримки, виклики глобалізації та процеси комерціалізації сфери мистецтва.

Особливу увагу приділено впливу цифрових технологій на репрезентацію, збереження й інтерпретацію мистецьких творів, а також формуванню віртуального простору для мистецтва. Розглядається трансформація ролі куратора і критика в умовах постпандемійної реальності, їхній взаємозв'язок із публікою та іншими учасниками мистецького середовища. Зазначено важливість збереження національної культурної ідентичності в умовах стрімкого культурного обміну, враховуючи локальні традиції у глобальному контексті.

У статті запропоновано низку практичних рішень: модернізація системи освіти, стимулювання міждисциплінарних досліджень, впровадження цифрових інструментів для аналізу художніх творів, створення міжнародних платформ для обміну досвідом і посилення державної підтримки сектора мистецтв. Автори роблять висновок, що мистецтвознавство має адаптуватися до викликів XXI століття для збереження своєї актуальності, наукової значущості та впливу в сучасному культурному просторі. (Романцова, 2019)

**Ключові слова:** сучасне мистецтвознавство, художній процес, живопис, образотворче мистецтво, декоративно-прикладне мистецтво, методологія, міждисциплінарність, мистецька освіта, цифрові технології, культурна ідентичність, кураторство, глобалізація.

**Ihor LUTSENKO,**

[orcid.org/0000-0003-1608-5742](https://orcid.org/0000-0003-1608-5742)

PhD in Art Studies, Candidate of Art Studies,

Associate Professor at the Department of Drawing

Transcarpathian Academy of Arts

(Uzhhorod, Ukraine) [Lutcenko07@gmail.com](mailto:Lutcenko07@gmail.com)

**Ihor ANDROSHCHUK,**

orcid.org/0000-0001-5490-1566

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor;

Professor at the Department of Technological and Professional Education and Decorative Arts

Khmelnitskyi National University

(Khmelnitskyi, Ukraine) lemen77@ukr.net

**Hlib KUNYTSIA,**

orcid.org/0009-0002-8440-5445

Lecturer at the Department of Fine Arts and Design

Zhytomyr Ivan Franko State University

(Zhytomyr, Ukraine) hlibkunytsia@gmail.com

## PROBLEMS OF THE FORMATION OF MODERN ART HISTORY

Contemporary art is undergoing a phase of rapid transformation driven by changes in artistic practices and cultural context. This article highlights the main challenges in the development of modern art history, with a focus on such areas as painting, visual art, and decorative-applied art. The authors concentrate on systemic shortcomings in the field, analyzing the influence of new artistic forms, genre hybridization, the development of digital technologies, and institutional challenges. Additionally, the prospects for the further development of these areas are outlined.

Particular emphasis is placed on the crisis aspects of traditional methodologies, which are insufficiently adapted to analyze contemporary artistic phenomena. The authors justify the relevance of using interdisciplinary research strategies that incorporate sociological, philosophical, psychological, and cultural perspectives on artistic processes. The article also addresses the outdated nature of the art education system, the weakness of institutional support, the challenges of globalization, and the processes of commercialization in the art sphere.

Special attention is paid to the impact of digital technologies on the representation, preservation, and interpretation of artworks, as well as the formation of virtual spaces for art. The transformation of the roles of curators and critics in the post-pandemic reality is examined, including their interaction with audiences and other participants in the artistic environment. The importance of preserving national cultural identity in the context of rapid cultural exchange is emphasized, taking into account local traditions within a global context.

The article proposes a number of practical solutions: modernization of the education system, encouragement of interdisciplinary research, implementation of digital tools for art analysis, creation of international platforms for experience exchange, and strengthening of state support for the arts sector. The authors conclude that art history must adapt to the challenges of the 21st century to maintain its relevance, scientific significance, and influence in the modern cultural landscape.

**Key words:** modern art history, artistic process, painting, visual art, decorative-applied art, methodology, interdisciplinarity, art education, digital technologies, cultural identity, curatorship, globalization.

**Актуальність теми.** У XXI столітті мистецтвознавство опинилося на перетині глобальних змін у художньому процесі, соціокультурному контексті та технологічному середовищі. Стрімкий розвиток цифрових технологій, гібридизація жанрів, поява новітніх форм художньої репрезентації та посилення міждисциплінарного діалогу вимагають від мистецтвознавчої науки оновлення методологічного інструментарію та перегляду усталених аналітичних парадигм. Водночас актуальними залишаються проблеми інституційної підтримки, збереження культурної ідентичності в умовах глобалізації, а також криза традиційних освітніх і наукових підходів у сфері мистецтва.

Тематика статті набуває особливої важливості з огляду на потребу формування адекватної наукової платформи для осмислення нових викликів та явищ у вітчизняному і світовому художньому просторі. Дослідження проблем становлення сучас-

ного мистецтвознавства є важливим як для розвитку теорії, так і для практики мистецької критики, кураторства, музейної справи й мистецької освіти. Визначення чинників, що впливають на трансформацію дисципліни, сприяє глибшому розумінню процесів, які визначають її роль у культурній динаміці сучасності (Бевз, 2020).

**Ступінь наукового опрацювання проблеми.** Проблематика трансформацій у сучасному мистецтвознавстві активно досліджується як в українському, так і в міжнародному науковому дискурсі. Значну увагу теоретичним основам сучасного аналізу мистецтва приділяють такі дослідники, як О. Романцова, Т. Бевз, Л. Міщенко, О. Оніщенко, які розглядають питання методологічної модернізації та інтеграції міждисциплінарних підходів. У світовій науці ці питання порушують Г. Даміш, Х. Белтінг, К. Бішоп, Н. Бурріо, М. Баль, які аналізують нові форми художньої комунікації, вплив

цифрових технологій на мистецтво та роль критика і куратора в постмодерному культурному просторі.

Водночас більшість наукових розвідок зосереджується на аналізі окремих аспектів змін у мистецтвознавстві, не охоплюючи проблему цілісно. Недостатньо системно досліджено взаємозв'язок між кризою класичних методів аналізу мистецтва, інституційними викликами та трансформацією функцій мистецтвознавця в умовах глобалізованого і цифрового світу. Актуальність подальших наукових студій зумовлена потребою комплексного осмислення процесів, що формують нову парадигму мистецтвознавства як галузі знання.

**Мета статті.** Метою статті є всебічне дослідження актуальних проблем становлення сучасного мистецтвознавства в контексті змін у художній практиці, зокрема живопису, образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва. Автори мають на меті проаналізувати вплив новітніх естетичних, технологічних і соціокультурних факторів на трансформацію теоретико-методологічної бази мистецтвознавства, окреслити основні виклики, що постають перед дисципліною в умовах глобалізації, цифровізації та комерціалізації мистецького простору, а також запропонувати напрями подальшого розвитку галузі на засадах міждисциплінарності, інституційної підтримки та адаптації до нових культурних реалій.

**Проблемне поле дослідження.** Проблемне поле дослідження охоплює комплекс методологічних, інституційних і змістових викликів, які постають перед сучасним мистецтвознавством у процесі його трансформації. Зокрема, дослідження зосереджене на виявленні недоліків традиційних підходів до аналізу мистецьких явищ, що виникають унаслідок стрімкого розвитку новітніх художніх практик, гібридизації жанрів, цифровізації мистецького процесу та розмивання меж між академічним і масовим мистецтвом (Романцова, 2019; Бішоп, 2012).

У полі уваги перебувають також проблеми слабкої адаптації існуючих теоретичних моделей до умов постмодерної культури, криза мистецтвознавчої критики, зниження ролі художньої освіти та брак міждисциплінарних підходів. Дослідження порушує питання про взаємодію мистецтва з суспільними, політичними, економічними та технологічними чинниками, що зумовлюють нові виміри у створенні, сприйнятті та інтерпретації художніх творів.

Окрему увагу приділено проблематиці культурної ідентичності та її збереження в умовах глобального мистецького обміну, а також інститу-

ційним викликам – таким як нестабільність механізмів державної підтримки, фрагментарність культурної політики та обмеженість можливостей для наукового діалогу в царині мистецтвознавства.

#### **Завдання дослідження:**

1. Визначити ключові проблеми та суперечності становлення сучасного мистецтвознавства в контексті трансформацій художньої практики, зокрема у сфері живопису, образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва.

2. Проаналізувати вплив цифрових технологій, гібридизації жанрів і соціокультурних змін на зміст і форми мистецької творчості та їх теоретичне осмислення.

3. Оцінити ефективність традиційних методологічних підходів у дослідженні новітніх художніх явищ та виявити потребу у впровадженні міждисциплінарних стратегій.

4. Розглянути інституційні й освітні аспекти, які гальмують розвиток сучасного мистецтвознавства, включно з питаннями державної підтримки, мистецької критики та академічної підготовки.

5. Визначити перспективні напрями подальшого розвитку мистецтвознавства як наукової дисципліни в умовах глобалізації, цифровізації та комерціалізації культури.

**Методи дослідження.** У процесі наукового аналізу використано комплекс методів, що відповідають міждисциплінарному характеру дослідження:

- порівняльно-аналітичний метод – для зіставлення класичних та сучасних підходів у мистецтвознавстві, а також оцінки змін у художніх практиках;

- історико-культурний метод – для вивчення еволюції мистецтвознавчих концепцій у контексті соціокультурних трансформацій ХХ–ХХІ століть;

- системний підхід – для виявлення взаємозв'язків між естетичними, інституційними та технологічними чинниками, що впливають на розвиток мистецтвознавства;

- метод контент-аналізу – при дослідженні сучасних мистецьких практик, публікацій, критичних оглядів і освітніх програм;

- інтерпретативний метод – для осмислення новітніх мистецьких явищ та виявлення тенденцій у їх науковому опрацюванні;

- міждисциплінарний підхід – з метою інтеграції здобутків соціології, філософії, культурології та інформаційних технологій до методології сучасного мистецтвознавства.

Мистецтвознавство є не лише науковою дисципліною, що досліджує художні явища, але й ключовим елементом культурної самосвідомості

суспільства. Його становлення відбувалося в різноманітних соціокультурних контекстах і було тісно пов'язане з політичними, філософськими та ідеологічними чинниками.

Упродовж XX–XXI століть наука про мистецтво пережила низку суттєвих трансформацій: від класичних підходів формалізму та іконографії до розвитку критичних теорій, феміністичного мистецтвознавства, візуальних студій і постколоніальних концепцій. Особливу складність становив перехід від радянської системи мистецтвознавства до пострадянської, що супроводжувався кризою ідентичності, руйнуванням радянських наукових інституцій і необхідністю пошуку нових парадигм і методологій. Саме ці процеси є центральними для аналізу сучасного стану мистецтвознавства.

Становлення сучасного мистецтвознавства як самостійної наукової дисципліни відбувається на тлі глибинних культурних, соціальних та технологічних змін. Історичний розвиток – від класичних європейських шкіл мистецтвознавства до пострадянської наукової традиції – характеризується постійним переглядом методологічних підходів, трансформацією ціннісних орієнтирів та переосмисленням ролі мистецтва в суспільстві.

З початком цифрової доби мистецтвознавство опинилося перед новими викликами, зокрема інтеграцією з новими медіа, зниженням авторитету традиційної критики, а також розмиванням меж між академічним аналізом та масовою культурною рефлексією. Ці тенденції вимагають переосмислення фахових підходів і пошуку нових наукових інструментів.

Формування мистецтвознавства як самостійної академічної дисципліни припадає на XIX століття, коли заклалися фундаментальні методологічні основи – іконографічний, формальний та стилістичний аналіз творів мистецтва, які тривалий час визначали панівні наукові підходи. Значний вплив на формування світової мистецтвознавчої науки справили німецька школа (Г. Вельфлін, А. Рігль, Г. Зіммер) та французька традиція (Ш. Бодлер, А. Малро), що пропонували різні, але взаємодоповнюючі методи дослідження (Вельфлін, 1994).

Німецька школа запропонувала системний підхід до вивчення мистецтва, орієнтований на формалізм, стилістику та культурно-історичний контекст, що стало ядром академічної дисципліни. Французька традиція, натомість, більше наголошувала на естетичному судженні та критичному аналізі мистецьких явищ.

У XX столітті мистецтвознавство суттєво розширило методологічний інструментарій, інтегрувавши філософські, семіотичні, психоаналітичні

та соціологічні підходи, що сприяло посиленню міждисциплінарності, хоча й водночас зумовило втрату певної автономності дисципліни.

У радянський період розвиток мистецтвознавства суворо регламентувався ідеологічними догмами, зокрема домінуванням соціалістичного реалізму як панівної художньої та теоретичної парадигми. Методологічною основою став історико-матеріалістичний підхід, що трактував мистецтво через призму класової боротьби, прогресу та народності.

В українському мистецтвознавстві цей період відзначився суттєвими обмеженнями – національні школи були маргіналізовані або перетворені на етнографічні збірники без глибокого теоретичного осмислення. Водночас, у рамках офіційної науки збереглися важливі напрацювання в сферах атрибуції, стилістики та каталогізації, що мали практичне значення для музейної справи.

Розпад СРСР спричинив глибоку кризу мистецтвознавчої науки в Україні: втрату централізованої підтримки, нестабільність фінансування, маргіналізацію багатьох наукових установ. Проте відкрилися нові можливості для інтеграції у європейський гуманітарний простір, доступу до актуальних методологій, а також переосмислення історичних наративів. Водночас пострадянське мистецтвознавство стикається з низкою проблем, що загрожують його розвитку:

- втрата методологічної спадкоємності, розрив із довоєнними традиціями;
- застарілість освітніх програм і недостатня адаптація до сучасних наукових стандартів;
- обмеженість професійної спільноти, що ускладнює комунікацію з ширшою аудиторією (Бодлер, 2025).

Сучасне мистецтвознавство перебуває на перетині викликів і можливостей, пов'язаних із цифровізацією культурної спадщини, новими кураторськими практиками та глобалізацією наукового дискурсу. Зростає потреба у впровадженні міждисциплінарних підходів, що інтегрують культурологію, філософію, соціологію та інші гуманітарні науки. Особливо актуальними є такі напрями розвитку:

- оновлення понятійно-термінологічного апарату, врахування нових медіа;
- посилення інституційного аналізу (музеї, галереї, арт-ринок);
- інтернаціоналізація дослідницьких практик та включення українських студій у світовий науковий контекст.

З початку XXI століття цифровізація радикально змінила способи репрезентації та дослід-

дження мистецтва. Віртуальні виставки, цифрові архіви, онлайн-платформи та інтерактивні середовища стали повсякденними інструментами як для митців, так і для мистецтвознавців. Переорієнтація досліджень на цифрові образи творів призводить до переосмислення традиційних підходів до вивчення автентичності й оригіналу (Попова, 2022).

Паралельно змінюється статус художньої критики. Авторитет професійних мистецтвознавців дедалі частіше поступається впливу блогерів, арт-кураторів і популярних користувачів соціальних мереж. Розмиття меж між фаховим і аматорським дискурсом створює ризик втрати чітких критеріїв оцінки художньої якості та спрощення складних мистецьких явищ в образотворчому та декоративно-прикладному мистецтві.

Сучасні виклики суспільства визначають значний перелік проблем у фаховій підготовці митців та мистецтвознавців. Серед ключових – недостатня міждисциплінарність освітніх програм, обмежений доступ до споглядання сучасних художніх творів, ознайомленням зі змістом новітньої літератури та брак практичних навичок роботи з цифровими технологіями.

Крім того, існує розрив між академічним знанням і професійною практикою в галузі кураторства та критики, технік та технологій. Випускники часто змушені самостійно опановувати нові технології та методики й адаптуватися до вимог ринку праці, що знижує якість їхньої професійної підготовки.

Українське мистецтво відчуває потребу в оновленні термінологічної бази. Багато понять залишаються кальками радянської епохи або не мають усталених відповідників із західноєвропейських мов, що ускладнює академічну комунікацію та публікацію досліджень на міжнародному рівні.

Нова реальність мистецтва, пов'язана з цифровими медіа і міждисциплінарністю, вимагає не лише адаптації існуючих термінів, а й створення нових понять, що адекватно відображають сучасний стан мистецтва та наукового дослідження. Для подальшого розвитку галузі необхідні оновлення професійної освіти, розширення методологічного інструментарію, формування адекватної термінологічної системи та збереження авторитету фахової критики в умовах медіарізноманіття (Попова, 2022).

Сучасне мистецтвознавство перебуває на етапі глибоких трансформацій, викликаних змінами у соціокультурному, техніко-технологічному та політичному контекстах. Ці зміни позначаються як на предметі дослідження (творах мистецтва), так і на самій структурі наукового знання. В умо-

вах гібридних воєн, масової культури, цифровізації мистецтва, питання збереження автентичності, методологічної точності та глибини дослідження стають особливо актуальними.

Основні проблеми та виклики:

1. Криза канонів та академічних парадигм. Мистецтвознавство, яке традиційно спиралось на класичні європейські канони, нині змушене переглядати свої підходи. Постмодерністське стирання меж між «високим» і «низовим» мистецтвом спричинило методологічну дезорієнтацію.

Виклик: Як зберегти наукову точність у плюралізмі інтерпретацій?

2. Цифровізація та віртуальне мистецтво. Поява цифрових медіа докорінно змінила способи створення, презентації та сприйняття мистецтва. Живопис, графіка, інсталяція, проєкти художніх творів часто реалізуються у цифровому середовищі або мають гібридну форму.

Проблема: Недостатність інструментів і термінологічна невизначеність для аналізу digital art.

3. Втрата національного мистецького контексту. У добу глобалізації значення національного мистецтва часто нівелюється в користь універсальних візуальних кодів. Українське декоративно-прикладне мистецтво (вишивка, кераміка, розпис, художня обробка деревини тощо) потребує активної популяризації та переосмислення в сучасному художньому дискурсі.

Завдання: Інтеграція етнокультурної специфіки в актуальний мистецький процес.

4. Комерціалізація мистецтва. Зростання ринку мистецтва часто зумовлює зміщення акцентів з естетичного та символічного на економічне. Це спотворює оцінку художніх явищ та ускладнює об'єктивний мистецтвознавчий аналіз – кількість поглинає якість.

Проблема: Як зберігати незалежність академічної оцінки в умовах ринкових впливів?

5. Зміна глядацької аудиторії та вплив маскультури.

Сучасний глядач – активний споживач контенту. Він має доступ до величезного масиву наочних художніх творів та їх ілюстрацій і репродукцій, що часто не піддаються критичному осмисленню.

Виклик: Розвиток мистецької освіти, візуальної грамотності та діалогу з новими аудиторіями.

6. Проблема збереження мистецької спадщини. У контексті військових дій та міграції особливо гостро постає питання збереження музейних колекцій, творів живопису, об'єктів декоративно-прикладного мистецтва.

Приклад: Зруйновані або евакуйовані експозиції в музеях сходу та півдня України (Мурашко, 2020).

Запропоновані шляхи вирішення:

- впровадження інтердисциплінарних досліджень, поєднання мистецтвознавства з культурологією, соціологією, медіазнавством, антропологією;
- розробка цифрових платформ для віртуальної консервації та архівації мистецтва;
- актуалізація традиційного національного мистецького дискурсу в академічних працях та масовій культурі;
- переосмислення ролі дослідника – мистецтвознавець не лише аналітик, а й куратор, популяризатор, медіатор між мистецтвом і суспільством.

Початок ХХІ століття ознаменувався глибокими трансформаціями у сфері гуманітарних знань, викликаними поширенням цифрових технологій. Мистецьке дослідження вже не може існувати у вузькій парадигмі традиційного мистецтвознавства, адже зростає потреба в міждисциплінарному підході, що поєднує інструменти цифрових гуманітарних наук, соціології культури, етики та візуальних студій.

Інтердисциплінарний підхід є визначальним чинником трансформації сучасного мистецтвознавства. Дослідження художніх явищ більше не може обмежуватись лише естетичним або формально-стилістичним аналізом. Воно передбачає залучення знань із суміжних галузей – культурології, філософії, соціології, антропології, семіотики, а також із технічних дисциплін, зокрема інформаційних технологій, візуальних комунікацій, дизайну даних.

Сучасне мистецтво постає як синкретичне явище, в якому поєднуються просторові інсталяції, аудіоефекти, візуальні проєкції, доповнена та віртуальна реальність, штучний інтелект. Така поліформатність зумовлює необхідність нових способів інтерпретації, де дослідник не лише виконує функцію «тлумача естетики», а виступає як аналітик взаємодій, соціокультурних контекстів і технологічних процесів.

Центральним об'єктом аналізу стає не тільки художній твір, а й його автор, аудиторія, середовище експонування, а також комунікативний ефект. Наприклад, дослідження виставкових практик українського живопису в умовах війни передбачає одночасне вивчення візуального нарративу, соціального та політичного контексту, емоційного впливу на глядача, а також функції мистецтва як способу спротиву та актуалізації колективної пам'яті (Бажан, 2021).

Інтердисциплінарність у мистецькому дослідженні відкриває нові методологічні можливості.

Поєднання методів аналізу з різних наукових сфер дозволяє глибше осмислити культурні артефакти, формуючи нові когнітивні рамки сприйняття мистецтва. Синтез мистецтвознавства з ІТ-технологіями, наприклад, дає змогу створювати 3D-реконструкції, цифрові виставки, віртуальні тури, автоматизований аналіз стилістичних рис тощо.

Це сприяє формуванню нової дослідницької оптики, орієнтованої на вивчення динамічних візуальних середовищ, медіасцен, цифрових інтерфейсів, протоколів візуалізації та інших технологічних аспектів, які дедалі частіше стають частиною художнього досвіду. Цифрові технології докорінно змінили як способи художнього виробництва, так і засоби наукового аналізу мистецтва. Оцифрування архівів, створення віртуальних музеїв і платформ (Artstor, Omeka, IIF), застосування 3D-моделювання та технологій віртуальної/доповненої реальності суттєво розширюють можливості дослідників і глядачів.

Штучний інтелект дедалі активніше використовується як інструмент аналізу (наприклад, для класифікації стилів, визначення авторства, реконструкції втрачених зразків), а також як співтворець художнього продукту (AI-generated art). Програми на зразок DALL·E, Midjourney чи Runway можуть генерувати візуальні образи, що не мають фізичного аналога, проте вступають у дискусію з традиційними уявленнями про творчість, оригінальність та авторство. Це вимагає розробки нових наукових інструментів:

- візуальної аналітики;
- комп'ютерної стилістики;
- діджитал-етнографії;
- алгоритмічної критики.

У межах цих інструментів класичні терміни «композиція», «колористика», «техніка» поступово доповнюються поняттями «цифровий слід», «екранна присутність», «візуальна поведінка даних» (Грідін, 2022).

Окрім методологічних і технічних викликів, сучасне мистецтво та мистецтвознавство має справу з глибоко етичними, політичними та соціокультурними питаннями:

1. Війна та травма. Мистецтво, створене в умовах бойових дій або вимушеного переселення, потребує особливо чутливого підходу. Завдання дослідника полягає не тільки в академічному аналізі, а й у збереженні голосу митця, автентичності досвіду, протидії замовчуванню чи переінтерпретації на догоду ідеологічним інтересам.

2. Культурна апропріація. Використання етнічних чи релігійних символів у глобальному мис-

тецтві нерідко супроводжується конфліктами значень, особливо коли символи вириваються з первинного контексту. Критичне оцінювання походження, намірів і соціального ефекту таких запозичень є важливим завданням дослідника.

3. Питання толерантності. Історія мистецтва довгий час ігнорувала або маргіналізувала митців-жінок, представників ЛГБТК+ спільноти, етнічні меншини. Інклюзивне мистецтвознавство прагне не лише «додати» ці голоси, а переосмислити самі канони та парадигми художньої історії.

4. Музейна етика в умовах війни. Після 2022 року українські музеї зіткнулися з необхідністю документування знищених або переміщених об'єктів, створення цифрових копій, реституційних процедур. Постає питання: хто має моральне право представляти мистецькі об'єкти, якщо оригінал втрачено чи недоступний? Які етичні рамки репрезентації віртуального мистецтва?

5. Автентичність цифрових копій. У цифровому середовищі постає проблема збереження духовної цінності твору: чи має віртуальний дубль ту саму вагу, що й оригінал? Який ступінь інтерпретації допустимий під час трансформації в цифровий формат?

6. Нерівність цифрового доступу. Попри широкі можливості діджиталізації, не всі спільноти мають рівний доступ до цифрових платформ. Цифрова нерівність може посилити маргіналізацію, а тому вимагає особливої уваги в культурній політиці (Лобко, 2023).

У ХХІ столітті сучасне мистецтво демонструє динамічну трансформацію, зумовлену соціальними, політичними, технологічними та культурними зрушеннями. Відбувається зміна акцентів – від традиційних форм живопису, скульптури, графіки, творів декоративно-прикладного мистецтва до міждисциплінарних, інтермедійних практик, у яких розмиваються усталені жанрові межі. У цьому контексті художник, майстер постає не лише як виконавець художньої ідеї, а як повноцінний учасник культурного дискурсу – дослідник, куратор, аналітик, провокатор суспільного діалогу.

Становлення нових мистецтвознавчих парадигм тісно пов'язане з розширенням поняття художності та впровадженням експериментальних технік. Особливої актуальності набувають такі явища, як цифрове мистецтво, NFT, апсайкл-арт, екологічні інсталяції, арбріс, а також соціально ангажовані форми художньої діяльності. Ці напрями відображають нову тематику мистецтва, в якій фокус зміщується на проблеми війни й миру, ідентичності, екології, цифровізації, фемінізму,

пам'яті та деколонізації. Останні десятиліття стали свідками широкого впровадження експериментальних технік, які розширюють традиційні межі художнього процесу. Серед них – колажування, техніка змішаних медіа (mixed media), тривимірне сканування, роботизоване малювання, лазерне гравіювання, механізоване різьблення на верстатах ЧПК, використання біоматеріалів тощо. Ці форми змінюють не лише візуальний результат, а й спосіб сприйняття мистецтва як процесу взаємодії, а не лише споглядання.

Цифрове мистецтво (digital art) стало одним із визначальних напрямів. Віртуальна реальність (VR), доповнена реальність (AR), генеративне мистецтво на основі штучного інтелекту активно використовуються у галерейних просторах і в онлайн-платформах. (Гриневич, 2023)

Інновацією останніх років стали NFT (non-fungible tokens) – цифрові сертифікати автентичності, що закріплюють за твором унікальність у віртуальному просторі. NFT не лише трансформують ринок мистецтва, а й провокують дебати щодо авторства, власності й вартості художнього продукту. Зростаюча увага до екології зумовила розвиток екологічного мистецтва, яке включає інсталяції, створені з природних або перероблених матеріалів, повернення до матеріалів, технік і технологій традиційного декоративно-прикладного мистецтва, їх інтеграції з сучасними. Апсайкл-арт (upcycle art) передбачає перетворення відходів у художній твір, що несе не лише естетичну, але й етичну складову.

Арбріс – техніка, що базується на створенні зображень за допомогою натуральних матеріалів (листя, гілок, кори) – поєднує декоративність із символічною відсилкою до гармонії людини та природи. В умовах кліматичної кризи ці практики набувають особливого значення, оскільки акцентують увагу на співіснуванні, збереженні ресурсів та усвідомленому споживанні.

Сучасні художники дедалі частіше звертаються до глобальних тем, що торкаються людських прав, соціальних конфліктів і культурної пам'яті:

1. Війна і мир – важлива тема у мистецтві постіндустріального світу, особливо в контексті локальних конфліктів, таких як війна в Україні, яка стала джерелом численних мистецьких рефлексій.

2. Ідентичність – пошуки себе в культурному, національному, гендерному вимірах, які набувають мистецького вираження через перформанс, фотографію, інсталяцію.

3. Фемінізм – мистецтво як простір боротьби за видимість і голос жінки в культурному полі.

4. Цифровізація – трансформація не лише форм, а й змістів у контексті медіакультури, інформаційного перевантаження й нових способів комунікації.

5. Пам'ять і деколонізація – переосмислення історичного наративу, робота з травмою, колоніальним спадком, знеціненими або витісненими голосами (Стеценко, 2023).

Нові форми, техніки та теми сучасного мистецтва свідчать про його здатність чутливо реагувати на зміни в суспільстві, інтегруючи технології, екологічну свідомість і соціальну ангажованість. Художник сьогодні – це не лише творець, а й дослідник, аналітик, учасник громадського дискурсу. Його практика виходить за межі естетичного й формує нові мистецтвознавчі парадигми, в яких мистецтво – це не тільки про красу, а й про сенс, пам'ять, відповідальність. Українське традиційне й сучасне мистецтво дедалі більше привертає увагу світової мистецької спільноти. Починаючи з кінця XX століття та особливо у XXI столітті, українські художники беруть участь у престижних міжнародних бієнале, персональних та групових виставках, потрапляють у колекції провідних музеїв і галерей світу, а також представлені на відомих аукціонах. Їхні роботи поєднують глибокий національний зміст із актуальними глобальними дискурсами, що й забезпечує зацікавленість міжнародної спільноти (Гриневич, 2023).

Протягом останніх десятиліть українські митці були представлені на таких міжнародних подіях, як Венеційська бієнале, Manifesta, Documenta, Art Basel, а також на аукціонах Sotheby's та Christie's. Наприклад, участь України у Венеційській бієнале як окремої національної павільйонної одиниці з 2001 року сприяла системному залученню українських художників до глобального мистецького процесу. Зокрема, проєкт «Падаюча тінь "Мрії" на Сади Джардіні» (2022), присвячений темі війни, став важливим голосом України у світі під час повномасштабного вторгнення росії.

Сучасне українське мистецтво формують яскраві особистості, кожний з яких представляє унікальний стиль і художню позицію:

1. Олександр Ройтбурд – постмодерніст, чия творчість поєднує філософські алюзії з культурними символами, визнаний в Італії, Ізраїлі, США (Яців, 2022).

2. Влада Ралко – художниця, чия експресивна графіка розкриває жіночу тілесність, емоції та протестні настрої, експонувалася в Австрії, Польщі, Італії.

3. Анатолій Криволап – абстракціоніст, що перетворює український пейзаж у кольорову симфонію, визнаний лідер арт-ринку України.

4. Алевтина Кахідзе – перформерка та ілюстраторка повсякдення, яка крізь особисте пережите розмірковує про війну, ідентичність і свободу.

5. Олексій Малих – концептуаліст, який переосмислює реальність через інсталяції, відеоарт та об'єкти, зберігаючи лаконічність і глибину.

6. Олена Михайлова-Родіна – мисткиня, що поєднує сакральну традицію й елементи фольклору у своїх живописних полотнах.

7. Сергій Басок – художник, що працює з історичною тематикою, відображаючи драматичні сторінки минулого через монументальні композиції.

8. Микола Виткун – живописець, чиї твори поєднують реалістичну манеру з філософськими роздумами про час і простір.

9. Юрій Нетрусов – автор яскравих перформансів і живописних робіт, що осмислюють абсурд і метафізику сучасного буття.

10. Анатолій Розбіцький – митець, закоханий в урбаністику, який зображає місто як живий організм із власною драмою (Яців, 2022).

Українське мистецтво у XXI столітті постає не лише естетичним явищем, а й засобом формування культурного спротиву, репрезентації національної суб'єктності та деколонізації колективної пам'яті. В умовах російсько-української війни та переосмислення ролі пострадянських культур у Європі, українське мистецтво дедалі частіше аналізується в межах постколоніального підходу. Такий аналіз дозволяє ідентифікувати художні практики як інструмент критики імперських дискурсів і як спосіб повернення до автентичної культурної мови, яку довгий час маргіналізували або знецінювали. Попри те, що класичний постколоніалізм був спрямований на аналіз досвіду колоній глобального Півдня, дедалі більше дослідників (Мадіна Тлостанова, Тарас Лютий, Андрій Портнов) наголошують на доцільності його застосування до східноєвропейського контексту, зокрема України. У цьому випадку імперським «метрополісом» виступає не лише осія, а й радянська система загалом, яка системно уніфікувала художні мови, витісняючи локальні естетики.

Українське мистецтво XX–XXI століття виявляє ознаки «вторинної колонізації»: з одного боку – через нав'язану російськоцентричну культурну матрицю, з іншого – через західний дискурс, який тривалий час ототожнював Україну з Росією. Після 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення у 2022-му, ситуація радикально змінилася: мистецтво стало простором деколоніального реваншу (Павлович, 2023).

Українські художники активно звертаються до візуальної деконструкції імперських образів, реконструкції культурної спадщини та репрезентації маргіналізованих історій. Типовими є такі підходи:

1. Іронія і висміювання імперського спадку. Проекти, які демонструють абсурдність радянської риторики або символики, зустрічаються у роботах Kinder Album, Олександра Ройтбурда, групи «Р.Е.П.» та інших. Іронія стає способом подолання колоніальної травми.

2. Травматична пам'ять як тема мистецтва. У творах Влади Ралко, Алевтини Кахідзе, Миколи Маценка простежується глибока робота з колективною пам'яттю – Голодомор, депортації, війна, зникнення локальних культур. Мистецтво тут виступає як акт повернення забутої або витісненої правди.

3. Візуальна ревіталізація національної ідентичності. Багато художників – зокрема Анатолій Криволап, Микола Виткун, Микола Бутковський – звертаються до традиційного пейзажу, орнаменту, фольклору, переосмислюючи їх у сучасному ключі. Це повернення до коріння, яке не має нічого спільного з фольклорною «етно-екзотикою», а радше виступає актом естетичного суверенітету.

4. Міжнародна комунікація і культурна дипломатія. Українське мистецтво стало помітним на Венеційській бієнале, Kassel Documenta, Art Basel, а також у провідних аукціонних домах і музеях. Це не лише визнання, а й підтвердження суб'єктності України у глобальному культурному полі. Особливо резонансними були участі українських художників у бієнале 2022–2024 років, де фокус зосередився на війні, втраті й незламності.

В європейській культурі відбувається активне переосмислення колоніального минулого: Нідерланди, Франція, Бельгія та Велика Британія публічно визнають історичну вину, деконструюють пам'ятники та реінтерпретують архіви. Україна в цьому контексті – особливий приклад «внутрішньо-європейської колонії», яка зазнала культурної асиміляції не заморською імперією, а своєю «сусідкою».

Відтак українське мистецтво стає співзвучним із деколоніальними процесами в Європі: це мистецтво не жертви, а спротиву; не минулого, а творення майбутнього на основі визнання своєї багатогранної ідентичності (Бойко, 2022).

Сучасне мистецтвознавство переживає суттєві зміни, що зумовлені впровадженням новітніх тех-

нологій, трансформацією культурних контекстів та інтеграцією міждисциплінарних наукових підходів до вивчення мистецтва. Головним викликом галузі є необхідність поєднання традиційних теоретичних засад із сучасними методологіями, збереження національної ідентичності в умовах глобалізації, а також гнучка адаптація до швидкоплинних змін у художньому процесі.

Особливо актуальним для образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва є питання переосмислення усталених канонів і методів аналізу, що особливо загострюється у контексті цифрової революції та постмодерністських практик. Декоративно-прикладне мистецтво, яке протягом тривалого часу залишалося поза основним фокусом академічних досліджень, сьогодні набуває нового значення завдяки зростаючому інтересу до етнічних традицій, ремесел та їхніх сучасних інтерпретацій.

Для подальшого розвитку мистецтва важливо створювати ефективні міждисциплінарні дослідницькі платформи, активізувати діалог між теоретиками і практиками, а також розвивати цифрову архівацію культурної спадщини. Лише комплексний підхід до вивчення образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва дозволить глибше осмислити сучасні художні явища й забезпечити ефективне збереження та популяризацію мистецьких цінностей у майбутньому.

Мистецтво XXI століття вирізняється поліфонічністю, мультидисциплінарністю та високою соціальною чутливістю. Його розвиток неможливо відокремити від впливу технологій, суспільних викликів і глобальних криз. Сучасний художник постає не лише як естетичний новатор, а й як агент змін, що формує нові парадигми у науці про мистецтво, спираючись на досвід і спільноти свого часу.

Українське сучасне мистецтво активно інтегрується у європейський постколоніальний наратив, виступаючи унікальним голосом Центрально-Східної Європи. Воно свідомо протистоїть імперським шаблонам, творить власну мистецьку мову і відкриває Україну як повноцінного суб'єкта європейської культури. Через творчий процес творення художніх робіт в живописі й образотворчому мистецтві, традиційному й сучасному декоративно-прикладному мистецтві українські митці ведуть рівноправний, чесний і гідний діалог із європейською мистецькою спільнотою.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Романцова О. М. Методологічні засади сучасного мистецтвознавства. Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв, 2021, № 4, с. 45–51.
2. Бевз Т. В. Інтердисциплінарність у мистецтвознавчих дослідженнях: сучасний підхід. Мистецтвознавчі записки, 2020, вип. 38, с. 112–118.

3. Данто А. К. Після кінця мистецтва: сучасне мистецтво та обрій історії. Принстон: Видавництво Принстонського університету, 1997. 232 с.
4. Бішоп К. Штучні пекла: партисипативне мистецтво і політика глядацького сприйняття. Лондон: Версо, 2012. 390 с.
5. Вельфлін Г. Основи історії мистецтва. Київ: Мистецтво, 1994. 256 с.
6. Бодлер Ш. Мистецтво і модерність. Львів: Літопис, 2005. 180 с.
7. Попова І. Мистецтвознавство в цифрову епоху: нові практики аналізу. Вісник КНУКіМ, 2022, № 1 (15), с. 45–54.
8. Мурашко Л. Інтердисциплінарність і сучасні тенденції в мистецтвознавстві. Наукові праці Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури, 2020, вип. 36, с. 88–95.
9. Бажан О. Основні проблеми і виклики сучасного мистецтвознавства в контексті живопису, образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва. Культурологічні студії, 2021, № 1, с. 45–52.
10. Грідін С. Технологічні зміни та діджиталізація мистецького дослідження: вплив цифрових медіа. Вісник Харківської академії дизайну і мистецтв, 2022, № 18, с. 103–110.
11. Лобко О. Етичні та соціокультурні аспекти в декоративно-прикладному мистецтві Поділля: ідентичність і виклики часу. Мистецтвознавчі записки, 2023, № 44, с. 21–27.
12. Павлович О. Деколонізація українського мистецтва: теорія і практика. Львів: АртКнига, 2023. 224 с.
13. Яців Р. Олександр Ройтбурд у контексті українського постмодернізму. Вісник Львівської національної академії мистецтв, 2021, № 49, с. 134–140.
14. Яців В. І. Олександр Ройтбурд: постмодерністська художня позиція в українському мистецтві. Арт-галерея, 2022, № 4, с. 15–27.
15. Бойко Ю. Сучасне українське мистецтво: від модерну до постмодерну. Київ: Родовід, 2022. 280 с.
16. Гриневич Л. Нові форми художньої виразності в цифрову епоху. Мистецтвознавчі студії, 2023, № 1, с. 45–52.
17. Стеценко О. Переосмислення ідентичності: фемінізм і пам'ять у сучасному українському мистецтві. Харків, 2021. 198 с.
18. Ханін О. Мистецтво в умовах війни: трансформація візуальної мови. Вісник культури і мистецтва, 2023, № 4, с. 17–24.

## REFERENCES

1. Romantsova O. M. (2021). Metodolohichni zasady suchasnoho mystetstvosnavstva [Methodological foundations of contemporary art studies]. Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv, (4), 45–51. [in Ukrainian].
2. Bevz T. V. (2020). Interdystyplinarnist u mystetstvosnavchykh doslidzhenniakh: suchasnyi pidkhd [Interdisciplinarity in art studies: A modern approach]. Mystetstvosnavchi zapysky, (38), 112–118. [in Ukrainian].
3. Danto A. C. (1997). Pislia kintsia mystetstva: suchasne mystetstvo ta obrii istorii [After the end of art: Contemporary art and the pale of history]. Princeton: Princeton University Press. 232 p. [in Ukrainian translation].
4. Bishop C. (2012). Shtuchni pekla: partysypatyvne mystetstvo i polityka hliadatskoho spryiniattia [Artificial Hells: Participatory art and the politics of spectatorship]. London: Verso. 390 p. [in Ukrainian translation].
5. Wölfflin H. (1994). Osnovy istorii mystetstva [Principles of Art History]. Kyiv: Mystetstvo. 256 p. [in Ukrainian translation].
6. Baudelaire Ch. (2005). Mystetstvo i modernist [Art and modernity]. Lviv: Lytopys. 180 p. [in Ukrainian translation].
7. Popova I. (2022). Mystetstvosnavstvo v tsyfrovu epokhu: novi praktyky analizu [Art studies in the digital age: New practices of analysis]. Visnyk KNUKIM, (1)15, 45–54. [in Ukrainian].
8. Murashko L. (2020). Interdystyplinarnist i suchasni tendentsii v mystetstvosnavstvi [Interdisciplinarity and modern trends in art studies]. Naukovi pratsi Natsionalnoi akademii obrazotvorchoho mystetstva i arkhitektury, (36), 88–95. [in Ukrainian].
9. Bazhan O. (2021). Osnovni problemy i vyklyky suchasnoho mystetstvosnavstva v konteksti zhyvopysu, obrazotvorchoho ta dekoratyvno-prikladnoho mystetstva [Main problems and challenges of contemporary art studies in the context of painting, fine and decorative arts]. Kulturolohični studii, (1), 45–52. [in Ukrainian].
10. Hridin S. (2022). Tekhnolohichni zminy ta didzhytalizatsiia mystetskoho doslidzhennia: vplyv tsyfrovyykh media [Technological changes and digitalization of art research: The impact of digital media]. Visnyk Kharkivskoi akademii dyzainu i mystetstv, (18), 103–110. [in Ukrainian].
11. Lobko O. (2023). Etychni ta sotsiokulturni aspekty v dekoratyvno-prikladnomu mystetstvi Podillia: identychnist i vyklyky chasu [Ethical and sociocultural aspects in the decorative arts of Podillia: Identity and challenges of the time]. Mystetstvosnavchi zapysky, (44), 21–27. [in Ukrainian].
12. Pavlovych O. (2023). Dekolonizatsiia ukrainskoho mystetstva: teorii i praktyka [Decolonization of Ukrainian Art: Theory and Practice]. Lviv: ArtKnyha. 224 p. [in Ukrainian].
13. Yatsiv R. (2021). Oleksandr Roitburd u konteksti ukrainskoho postmodernizmu [Oleksandr Roitburd in the context of Ukrainian postmodernism]. Visnyk Lvivskoinatsionalnoi akademii mystetstv, (49), 134–140. [in Ukrainian].
14. Yatsiv V. I. (2022). Oleksandr Roitburd: postmodernistska khudozhnia pozytsiia v ukrainskomu mystetstvi [Oleksandr Roitburd: A postmodernist artistic position in Ukrainian art]. Art-halereia, (4), 15–27. [in Ukrainian].
15. Boiko Yu. (2022). Suchasne ukrainske mystetstvo: vid modernu do postmodernu [Contemporary Ukrainian Art: From Modernism to Postmodernism]. Kyiv: Rodovid. 280 p. [in Ukrainian].

16. Hrynevych L. (2023). Novi formy khudozhnoi vyraznosti v tsyfrovu epokhu [New forms of artistic expression in the digital age]. *Mystetstvoznavchi studii*, (1), 45–52. [in Ukrainian].
17. Stetsenko O. (2021). Pereosmyslennia identychnosti: feminism i pamiat u suchasnomu ukrainskomu mystetstvi [Rethinking identity: Feminism and memory in contemporary Ukrainian art]. Kharkiv. 198 p. [in Ukrainian].
18. Khanin O. (2023). Mystetstvo v umovakh viiny: transformatsiia vizualnoi movy [Art in wartime: Transformation of visual language]. *Visnyk kultury i mystetstva*, (4), 17–24. [in Ukrainian].